

Boga Bálint

APÁM, A BÍRÓ

[DOI 10.35402/kek.2020.1.3](https://doi.org/10.35402/kek.2020.1.3)

Családi előzmények

Apám atyai felmenői kántortanítók voltak Székelyföld különböző településein, így nagyapja (Bálint) többek között Csíkdelnén, édesapja (János) Csíkközvároson, majd felnőttkort megérő gyermekei születésének idején Gyergyószárhegyen. Apja testvérei közül Bálint a gyergyóalfalvi népiskola igazgatója lett (lányai, unokái mind tanítónők lettek), de Károly lett a legnevesebb, aki a dévai tanítóképző igazgatója volt 1895 és 1907 között. Az ő pedagógiai munkáit most is idézik. Ez a tanítói attitűd lehet, hogy genetikai eredetű volt, vagy csak a szülők példája volt útmutató. A távolabbi rokon Boga Alajos, kanonok, tanár is volt, tudósként pedig főleg az erdélyi katolikus oktatás történetével foglalkozott, apám unokatestvére, Boga Janka elemi iskolai tanár, igazgató (emellett író) volt Kecskeméten, unokaöccse, Boga Kálmán szülész-orvosként is az egyetemi oktatás megszállottja volt. Apám leszármazási szintjén következett be az egyéb értelmiségi hivatások felé orientálódás: egyik bátyja (János) tanítóképző után számszaki szakember lett, a másik (Kálmán) pedig a Műegyetemet végezte el Budapesten, kultúrmérnöki szakon, apám (Bálint) pedig jogász lett.

Nem lehet tudni, hogy mi irányította jogi pályára. Ő azt mondta nekem, a latin nyelv vonzotta és amikor elment az egyetemi jelentkezésre, két szak között vacillált: klasszika filológia és a jog, és mivel akkor éppen kisebb sor állt a jogi oldalon, oda ment jelentkezni és így lett jogász. Közvetlen családi orientálás nem valószínű, mivel apja az ő 5 éves korában meghalt, viszont az említett Károly nagybátyja lett a gyámja (férfi kellett legyen, hiába élt az édesanyja), tanulását – minden valószínűség szerint – ő irányította, a gimnázium első 5 évét Debrecenben végezte, a kegyesrendi Szent József intézetben, majd Szászvároson került (akkor járt oda Petru Groza, későbbi román miniszterelnök is), az ottani református főgimnáziumban (Kún-kollégium) érettségizett (1907. június 28). Érdekes, hogy az általa kedvelt latin nyelvből is csak jó érdemjegye volt, ugyancsak magyar, görög nyelvből, történelemből és filozófiából, jelest egyedül földrajzból kapott. Utána jelentkezett a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemre, a megszerzett Származási ív szerint 1908-ban

kezdte tanulmányait és ezt megelőzően Bécsben az 57. Gyalogezrednél katonai szolgálatot teljesített. A statisztikák szerint ezekben az években 1400 körüli joghallgató volt feljegyezve ezen az egyetemen. Tanárai voltak: I. év: Óvári Kelemen, magyar alkotmány- és jogtörténet valamint jogfejlődés, Farkas Lajos, római jog, Kiss Mór, római család- és örökösödési jog, Kenyeres Balázs, törvényszéki orvos-tan, II. év: Kolozsvári Sándor, magyar magánjog, Nagy Ernő, magyar közjog, Navratil Ákos, nemzetgazdaságtan, László Bódog, nemzetközi jog mai érvényében, Márki Sándor, a XIX. század története 1815-től fogva, III. év: Kolozsvári Bálint, ausztriai magánjog, Lukáts Adolf, bűnvádi eljárás, magyar büntetőjog, Kosutány Ignác, egyházjog, egyházhatalomról, Balogh Arthur, politika, a közigazgatási politika főkérdései, Jancso György, magyar polgári törvénykezési jog, Klupathy Antal, kereskedelmi és váltójog, Schlauf Győző, államszámviteltan, Böhm Károly, logika, IV. év: Boér Elek, magyar közigazgatási jog, magyar pénzügyi jog, Kenéz Béla statisztika, a gazdasági élet statisztikája, Meltzl Balam-bér, contractus litteris, a római jogt. constit. kora, Navratil Ákos, valutánk rendezése. Egy apám által használt tankönyv van a birtokomban: a kereskedelmi törvények (1875) 1911-es kiadása. Ekkor Déván lakott János bátyjánál, aki ott volt tanár. Csak a vizsgaidőszakban kellett az egyetemi előadásokra járnia (ezért mondták, hogy ők „mezei jogászok”), ekkor az 1904-ben épült kolozsvári Tanítók Házában lakott. Közben Déván egy közjegyzői irodán (dr. Farkas B.) mint gyakornok segédkezett.

Korai évek

1912-ben fejezte be egyetemi tanulmányait és jogi doktorrá avatták (Budapesti Közlöny 1912. 07. 07.). A jogászok kinevezését az Országgyűlés hagyta jóvá, így sikerült rátalálni, hogy az első években Nagyszébenben kapott bírói beosztást (a törvényszéken joggyakornok), majd csíkszeredai (1913), dévai (1914) joggyakornok (Igazságügyi Közlemények), de karpaszományos katonaként hónapokat töltött Bécsben is (ez még az Osztrák-Magyar Monarchia ideje volt). Erről ő is beszélt és igazolja az erre utaló kitüntetései 1912-13 jelzéssel.

1914 őszén kitört az I. világháború, rögtön bevonultatták és a galíciai frontra irányították. Az itt végrehajtott két bátor helytállásáért (Lukov, illetve Kopiec mellett) 1916-ban III. fokozatú Verdienst kitüntetést kapott. Itt meg is sérült, átlótték az egyik lábszárizmát. Később az Isonzó mellé vezényelték. Mondhatni „szerencsére” megbetegedett és hátszági kórházba helyezték el, de aztán megint a keleti frontra került. Egészeben a háború 4 évét a fronton töltötte, akkor is igaz ez, ha ennek egy részében, két időszakban kórházban kezelték.

1918-ban még a frontról jött Marosvásárhelyre letenni a bírói-ügyvédi szakvizsgát (május 27, egyik vizsgáztató: Csipkés Árpád). A háború vége után 1918 és 1920 között még két helyen (Déván közjegyzőnél, Csíkszeredán) dolgozott Erdélyben jogászként, azután a román uralom, 1921-ben a trianoni diktátummal megfejeelve, számára lehetetlenné tette, hogy magyar bíróként Erdélyben maradjon, meg hát nem akarta aláírni a román állampolgárságot, így Magyarországra távozott. Bátyjai maradtak, Jánost azonban inzultálták a román hatóságok (huzonöt botütésre ítélték, óh, középkori mentalitás!, valószínűleg azért, mert megpróbálta menteni a részben kifizetett állami földeket a magyar gazdák számára), ezért aztán ő is kijött és gazdálkodni kezdett. Kálmán végleg ott maradt, az ő mérnöki tudását felhasználták román templomok felújításánál (pl. Bikfalva).

Magyarországi sikeres évek

Apám Magyarországon először a Pestvidéki Törvényszéken kapott állást (1920), majd 1922-ben – valószínűleg pályázat útján elnyerve – az esztergomi járásbíróvá királyi járásbíróként nevezték ki. Az itt töltött évek alatt eljutott a nyugalom, biztonság és emberi, szakmai magabiztosság állapotába. Ekkor 34 éves volt. A trianoni traumából kivergődő ország magára találásával párhuzamosan ő is megtalálta fokozatosan emberi-szakmai életútját. Bekerült a város polgári köreibé és tudása és egyénisége vonzó tulajdonságai következtében befogadott és elismert személy lett. Ezt igazolja egy jelentős megbízatása. Az I. világháború után ismét életre keltették az ún. patronázs intézményét, amelynek feladata az volt, hogy a helyi civil társadalom összefogása formájában segítse az iskolákat a gyermekek erkölcsi nevelésében és eltávolításuk megátalálásában. Esztergomban 1924 május 10-én a városházán alakult meg a helyi szervezet dr. Rottenbiller Fülöp állam-

titkár – a mozgalom felújításának kezdeményezője – jelenlétében. Dr. Walter Gyula c. püspök, akit elnöknek választottak, kulturális és történelmi összefüggésekbe ágyazott beszéde után megválasztották a további tisztségviselőket. Alelnök dr. Antóny Béla polgármester (plusz egy másik személy), ügyvezető igazgató apám lett. Helyi elismertségét két további újsághír is alátámasztja: a Fiúnevelő-intézet új igazgatójának beiktatásakor a felsorolt helyi tisztségviselők között a 3. helyen nevezik meg (1926. február 18.), a város helyettes választási biztosának nevezik ki (1922. 05. 16 és 1926. november 28). Ő maga említette, hogy Babits Mihály ottani házába is meg volt híva egy összejövetelre. Ennek az időszaknak helyi újságcikkeiből megtudható az is, hogy súlyos ügyekben vizsgálóbírónak volt többször kijelölve. Gyilkosságok, halálos balesetek kivizsgálásában vett részt, a bizottság tagjaként kiszállt a tett színhelyére és részt vett a törvényszéki boncoláson is. Őt – ahogy a későbbiekből és saját szavaiból kiderül – elsősorban a családjog érdekeltte, de valószínűleg mint fiatal bírót kapta meg ezt a nehéz feladatot. A következő eseteknél volt vizsgálóbíró:

1923. V. 27. a tokodi bányában Robotka Apollónia halálos balesete,

1927. IV. 24. Enyedi István erdőlegény meggyilkolása, a barátküti erdőben találták meg holttestét; ez emlékeztető büntény volt, pár évvel ezelőtt is megemlékeztek róla (Hídlap, 2011. IV. 30.),

1928. I.1. Tokodaltáró, Szabó Sándort leszúrják, hashártyagyulladás alakul ki, ennek következtében másnap meghal, boncolják,

1928. IV. 15. Kesztlőc, Simonek Pál házépítésnél lezuhan, nyakcsigolyatörés, halál,

1928. IV. 18. Kis Andrásné (Sissay u. 7.) piaci árúst lakásán gyilkolják meg, helyszínen az eszközök: mozsártörő, súly; sérülés: halántékon 4 ütés helye + bordatörés.

(*Esztergom* c. újság közlései).

Egy bírósági ítéletének leírása is megtalálható az akkori sajtóban: Sovány Ignácné piaci árúst, aki a közszükségleti cikknek nyilvánított II. rendű almát a megállapított 10-15 koronát meghaladó 40 korona áron árulta, egy heti fogházra, mint főbüntetésre és 2000 korona pénzbüntetésre, mint mellékbüntetésre ítélte, ha az utóbbit nem fizeti ki, az 10 nap fogházra átváltható (*Esztergom és Vidéke*, 1922. október 15).

Munkáját minden valószínűség szerint nagy hozzáértéssel és lelkiismeretesen végezte és erre –

anyám emlékei szerint – felfigyelt a Kúria elnöke és a Kúriára hívta dolgozni. Juhász Andor volt a Kúria elnöke, az egyik legnevesebb az elnökök között. Fő gondolatai, amelyekért harcolt, ezek voltak: a bírói függetlenség megvédése, a „szakadatlan jogszabálygyártás” mérséklése (plurimae leges, pessima respublica), a bírói pálya ívének megalkotása, a bírói emberségének megőrzése. Apám 1929-ben elfoglalta a kúriai jegyzői állást. Esztergomban fájtlalták, hogy elhagyja ottani posztját. Nagy búcsú-bankettet tartottak, amelyről így emlékezik meg a korabeli újság:

Búcsúbankett. Az esztergomi bírói és ügyvédi kar jól sikerült bankett keretében ünnepelte dr. Boga Bálint kir. járásbíró, kúriai tanácsjegyzővé való kineveztetése alkalmából. A vacsorán a bírói és ügyvédi kar teljes számban vett részt. Elsőnek dr. Rudolf Béla kir. járásbírosági elnök intézett beszédet az ünnepelthez a bírói kar nevében, egyidejűleg üdvözölte a szintén jelenlévő dr. Schwarcz Gyulát, az újonnan kinevezett kir. járásbíró. Az ügyvédi kar nevében dr. Gróh József beszélt közismert ékesszólásával és dr. Boga Bálintban a megértő és nagy tudású bírót méltatta, akinek ezen kineveztetése újabb alkalmat fog nyújtani kiváló képességeinek érvényesítésére. Még többen szóltak az ünnepelthez az ügyvédi kar tagjai közül, hol tréfás, hol komoly, de mindig meleg hangú és az ünnepelt eltávozását őszintén fájjaló beszédek formájában és az ünnepelők az ünnepelttel éjfél után 3 óráig maradtak együtt a Fürdő Szálloda bérlőjének jó borai mellett.

1929 és 1934 között kúriai tanácsjegyzőként, majd 1939-ig a Budapesti Polgári Törvényszék Felbbezési Tanácsában dolgozott mint tanácsbíró. Erről az időszakról két, folyóiratban megjelent dolgozatán kívül adatot, dokumentumot alig sikerült szerezni. 1931-ben a Kúria IV. tanácsának elnökeként említi a Budapesti Hírlap és a 8 órai újság, bár anyám feljegyzései szerint ennek Thébusz Aladár volt az elnöke, apám csak a tanács tagja. Apámat 1936-ban egy ügyben csődbiztosnak nevezték ki, majd 1937-ben másnak adták át az ügyet. Mint legényember gyakran utazott belföldi (Dunakanyar, Balaton), erdélyi, svájci és olaszországi (Velence) helyekre, sőt aktív sportolással is foglalkozott: súlyt lökött. Családi vonatkozások említhetők ezekből az évekből. Kálmán bátyjával Déván laktak, őket gyakran meglátogatta, itt ismerte meg későbbi feleségét, anyámat (Andersen Stefánia, Alice-nak becézték, akinek özvegy édesanyja adott ki szobát számára

már a háború utáni években), 1934-ben Budapesten volt az esküvőjük, az egy évvel korábban elkészült városmajori templomban (Árkay Aladár és Bertalan) esküdtek. Az emlékek alapján úgy tűnik, hogy 1938-ig kettesben nagyon boldog éveket éltek meg, többfelé utaztak, üdültek, ekkor már együtt (Erdély, Adria), hétvégeken kirándultak Buda környékén (Budakeszi, Pesthidegkút, Máriaremete). Apám nagy figyelemmel kísérte az 1936-os berlini olimpiát. 1938-ban megszülettem első gyermeküként. Ebben az évben Budapesten tartották az Eucharisztikus Kongresszust, amely az egész országot izgalomban tartotta. Szüleim az egyik főeseményt, amely a Parlament előtti téren zajlott, az akkori Kúria épületének tetején kialakított balkonról nézték végig.

Budapesten bérelt lakásokban éltek (Királyhágó, Fery Oszkár, Bánffy utca). Ezek helyének megválasztásában – minden valószínűség szerint – szerepe volt a jogász lakónegyed közelségének: 1910-ben a főváros a Kis-Svábhegy egyik Déli pályaudvar közelébe eső területét felajánlotta a Bírák és Ügyészek Egyesületének családi házak építésére. Árkay Aladárt, a kor neves építészt bízták meg a terület kialakításával és a legtöbb, most akár palotának tartható épületet ő tervezte, a főváros szép szecessziós negyede alakult ki. Az itteni utcákat híres jogászokról nevezték el (Ráth György, Tóth Lőrinc, Karap Sándor vagy Ferenc, Csemegi Károly, Székács Ferenc) és van Bíró és Ügyész utca is.

A két családjogi dolgozat olyan témákkal foglalkozott, amelyek ma túlhaladottnak, anakronisztikusnak látszanak, akkor azonban a mindennapi bírói gyakorlatban felmerült kérdésekhez tartoztak:

1. Jogfejlődés a természetes (házasságon kívül született) gyermek jogi helyzetében. *Magyar Jogi Szemle* 1928, 110-114 oldal. Apám neve mellett a kir. járásbíró és a kir. kúriai tanácsjegyző beosztás egyaránt szerepel, ekkor volt a váltás időszakában. A természetes gyermek joghelyzetét az alapvető emberi jog, a jogegyenlőség, a társadalom fejlődése oldaláról közelíti meg, amely csak akkortájt éri el ezt a törvénykezésben. A cikket ezen szavakkal indítja: „A jogintézmények a mindenkorai társadalom eszmei és anyagi fejlődésének törvényszerűsége alatt állanak; vagyis a bennük rejlő jogszabályok a társadalom megnyilvánulásának vetületeiként jelentkeznek. (...) a fejlődés magasabb fokán a jogszabályozás a kor erkölcsi és emberségesebb felfogásának szintjét fejezi ki”. Ezután áttekinti az ősi törvényt (Werbőczy

Hármaskönyve) meghatározásainak meghaladását 3 lépcsőben: 1. az atyaság meghatározásánál az anya perjogi cselekvőképességének jelentőségében bekövetkezett változások, 2. a tartásdíjnál a kötelezettség kiterjesztése, 3. a természetes gyerek öröklési joga. A dolgozat zárásánál kijelenti, hogy a bírói jogszolgáltatás a „természetes gyermek érdek- és jogviszonyát istápoló caritativ munkát végez s ez által az igazság ama örök érvényű principiumát, hogy 'a jognak az élethez kell alkalmazkodnia' valósítja meg. Ius est ars aequi et boni”. Az utolsó mondat a római jog egyik legnagyobb alakjának, Iuventius Celsusnak (Kr. u. 67-130) meghatározása: a jog az egyenlőnek és a jónak művészete. Gondolom, apám Celsus másik tételét is jól ismerte, mert ismertetéseiben kifejeződött: „Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim et potestatem” (Tudni a törvényeket nem azt jelenti, hogy megtartjuk szavait, hanem az erejét és hatékonyságát).

2. A magánjogi csábításnak kártérítési kötelmet alapító joghatása. *Magyar Jogi Szemle* 1931, 141-150 oldal. Itt már csak apám kúriai beosztása szerepel. A cikk az „erkölcsi érdeksérelem” egy speciális fajtájával foglalkozik, amelyet a szerző a következőképpen fogalmaz meg: „Általános érvényű az a jogszabály, amely szerint, ha a férfi egy tapasztalatlan és tisztességes leányt házassági ígérettel vesz rá arra, hogy vele nemileg közösüljön, akkor a férfinak ez a cselekménye a magánjogi értelemben vett csábítás fogalma alá esik és mint a nő erkölcsi épsége ellen elkövetett jogellenes és szándékos cselekedet kártérítésre kötelez akkor is, ha egyébként büntetendő cselekmény jelensége nem is forog fenn”, azaz erőszak alkalmazása. A dolgozat bevezetőjében külföldi törvénykönyvekben tekinti át a kérdéskör jogi aspektusát (porosz, francia, svájci, német birodalmi). A lényegi részben esetekkel alátámasztva elemzi a törvény konkrét elemeinek fennforgását, az ígéret és az első közösülés időbeli viszonyát, a tapasztalatlanság és tisztesség vélelmét, amely tényezők tisztázása szükséges a kártérítés megállapításához.

Néhány hónappal ezelőtt beküldtem a cikkeket az ELTE Jogtudományi Kar jogtörténeti tanszékére és esetleges véleményt kértem, illetve érdeklődő kutatótól szakszerű feldolgozásra felajánlottam. A következő választ kaptam:

- Végig olvasva édesapjának, dr. Boga Bálint királyi kúriai tanácsjegyző bírónak két megadott tanulmányát megállapítható, hogy az arra a korra jellemző elméletben

és gyakorlatban is felkészült szerző tanulmányait olvashatjuk. A II. világháború előtti időszakban mindennapos gyakorlatnak számított, hogy a bírák a jogi folyóiratokban a legfontosabb elvi kérdéseket megvitatták, álláspontjukat közzétették. Különösen látható a magánjogi csábításról szóló cikkből az, hogy a szerző nemcsak a magyar, hanem az európai joggyakorlatnak is kiváló jogismerője. Akkoriban a kúriai bírák közül a legkiválóbbak folyamatosan figyelemmel kísérték a német, francia és a svájci, illetőleg osztrák jogtudományt és joggyakorlatot. A korabeli folyóiratokban közölt tanulmányok széles körben tették ismertté az egyes ítélezési gyakorlatot meghatározó kérdéseket. Sok esetben rendkívül színvonalas vitákat is kiváltva. Boga Bálint tanulmányai ma is figyelemre méltóak, különösen a korszak kutatói számára.

Dr. Horváth Attila

Apám szakmai működése a 30-as években teljesedett ki, családjogi perekkel foglalkozott; ahogy emlegette a fő kérdéskör, amellyel foglalkozott, a nő- és gyermektartási ügyek voltak. Egyes ügyeket éles gondolkodású anyámmal is megvitattott. Alapvető jogász mentalitásához tartozott az az attitűd és meggyőződés, hogy a bíró a törvények alkalmazásánál emberi judíciumára legalább annyira kell építsen, mint a törvény szavaira. Ez volt talán, amire felfigyelt a Kúria elnöke, aki hasonló gondolkodású volt és ezt fejezte ki apám egyik dolgozatában is: „bírói cognitio” megnevezéssel. Büszke volt hivatására, a bírói függetlenséget a társadalom egyik bázisának gondolta és azt tartotta, hogy aki bíró, etikailag kikezdehetetlen kell legyen és meg is kívánta az ennek járó tiszteletet. Egyszer a vonaton kétségbe vonta a kalauz jegyének érvényességét, ő felháborodva jelentette ki: – De kérem, én törvényszéki tanácselnök vagyok! Akkor valójában ez a tény a szavahihetőséget megkérdőjelezhetetlenné tette. Szakmai fejlődésében ő is eljutott oda, ahová a szakmában elmélyülő, de egyúttal annak lehetőségeit tágítani akaró ember gyakran eljut, hogy egy terület vezetője kell legyen ahhoz, hogy szabadabban megvalósíthassa elképzeléseit. 1937-ben megpályázta a megürült szentendrei járásbírói posztját. Ezt – úgy tűnt, kapcsolati alapon (nepotizmus) – más kapta meg: bár a Tábla és a Törvényszék első

helyen jelölte, a Lázár nevű miniszter egy ügyvédet nevezett ki. Viszont megígérték, hogy a következő járásbíróági elnöki állást ő fogja megkapni – pályázat nélkül. Így is történt, 1939-ben kinevezték saját választása alapján a karcagi járásbíróság elnökének. Egész családnak oda költözött. Ekkor már járt neki a nagyságos megszólítás.

Egy évre rá viszont a történelem kereke úgy fordult, hogy újabb változást kezdeményezett apám. 1940 őszén a 2. bécsi döntés értelmében visszakaptuk Észak-Erdélyt és apám vissza akart kerülni ősei földjére, megpályázta a marosvásárhelyi törvényszék helyettes elnöki posztját és megkapta (nem tudom, hogy talán az elnöki posztot pályázta és ezt kapta, vagy eredetileg is a helyettesi állást nézte ki). Anyám inkább Kolozsvárt szerette volna, de apám ezt jelölte meg. Tehát 1940 őszén családnak Marosvásárhelyre költözött. Viszonylag békés időkkel élünk meg a világban zajló háborús események ellenére. Apámnak bizonyára komoly feladatai voltak, amelyekről részleteket nem tudok. Jogászkollégái közül különösen jó viszonyban volt az örmény származásúakkal (Ávéd, Issekutz, Kabdebó családnevűek). 1941-ben megszületett az öcsém. Közben fokozódott az ország erős, németek által diktált jobbra tolódása. Apámnak is kellett igazolnia két generációt figyelembe véve a keresztény származást, mint tartalékos tisztnek már 1941-ben. Összegyűjtötte a falusi plébániákról a keresztelési igazolásokat és bár ekkor már hivatalos igazolása volt, 1942. augusztus 2-án is el kellett küldje a hivatalosan kiküldött „Származási táblázat” kitöltött példányát. Félve a bombázásoktól, ideiglenesen Marosvásárhelyhez közeli faluba költöztünk (Udvarfalvára, 1944. június 21-én), apám innen járt be a városba dolgozni. 1944. augusztus 23-án a románok átálltak Hitlertől Sztálinhoz és egy pillanat alatt a közelünkben volt a front. Augusztus 30-án elhagytuk Marosvásárhelyt, elmenekültünk.

Menekülés, háború utáni évek

Az 1944 augusztustól 1945 novemberig terjedő hónapokban apám nem végzett bírói tevékenységet. Rokontól rokonig menekültünk, Hatvan, Kápolnásnyék/Baracska, Rum, Sopronkövesd voltak az állomások, a front jött utánunk. 1944. szeptember 19-én az Igazságügyminisztérium miniszteri osztályfőnöke, az elnöki osztály vezetője igazolja apám menekülés közbeni jelentkezését, szeptember 21-én

már a baracscai (Kápolnásnyék melletti község, itt levő tanyán, keresztapám tanyája közelében lakott a család) előjáráságon keresztül jelentkezik, itteni lakásból november 15-én jelentkezett ki. Rumon 1945. január 31-én kapott „hadművelési menekült igazolványt”. Közben mint kényszerből menekültnek folyósították a fizetését, tartotta a kapcsolatot a minisztériummal. 1945. február 23-án a Belügyminisztérium XI. ügyosztályához ideiglenes szolgáltatételre osztják be, ez virtuális, mert ekkor Sopronkövesden van, ide is kapja a hivatalos levelet. Végül az országot is elhagytuk (Nagyépente napján), nem akartuk bevárni az oroszokat. Anyám bátyja (Avar László) volt megbízva az elkobzott zsidó vagyont szállító ún. Aranyvonat operatív irányításával, erre a vonatra kerültünk fel több más családdal együtt és menekültünk Ausztria (akkor a Reich része) távoli részébe, ahol ért minket a háború befejezésének híre és amely terület az amerikai zónához került. Félévet voltunk Ausztria területén, nagyjából vagonban, nehéz körülmények közt, majd két helyen lágérben (Radlager és Hellbron, Salzburg). Avar László a menekülés ideje alatt megvédte a vonaton szállított értékeket a közben Ausztriába menekült nyilas vezetők és SS-különítmények erőszakos kisajátítási próbálkozásaitól és a győztes amerikai csapatoknak adta át jogszerű körülmények között. Olykor az éhezés is elért minket, apám bírói tartását feladva családja létét biztosítandó elment krumplit lopni az osztrák parasztok földjére, egyszer majdnem megverték. 1945. június 9-én a werfeni amerikai fennhatóság alatt működő Hungarian Commission regisztrálta (dr. Szentkirályi), a lágérben a család minden tagja Allied Expeditionary Force D. P. Index Card-ot kapott (így lettünk „dípi”). Apám a háború végén a vonat tartalmának sorsával kapcsolatos kihallgatáson vett részt, mint a vonaton levő jogász (a dokumentum másolatát a Levéltárból kaptam meg, április 16-án, 28-án, május 2-án volt jegyzőkönyv-felvétel).

1945 októberében szüleim úgy döntöttek, hogy bármilyen hatalom is fog uralkodni Magyarországon, nekik itt kell élniük. Marhavagonban hoztak haza (október 4-én indultunk, a család 13-án érkezett), apámat, mint a többi férfit Komáromban leszedték a vonatról, hogy esetleges, háború alatti bűnökről tájékozódjanak (ő október 15-én érkezett meg). Apámnak abból a szempontból könnyű dolga volt, hogy tudta igazolni, hogy a nyilas korszakban egy napot sem dolgozott. Később simán igazolták annak következtében, hogy a nagybátyám által írá-

nyított Aranyvonaton volt, amelyet megóvtak a háború végéig, ez mindenképpen pozitív tettnek számított. Erről igazolást kapott a Külföldre Hurcolt Magyar Nemzeti Vagyon Kormánybiztoságáról (1945. dec. 21.) és a Budafok megyei város külön igazoló bizottsága 1946. március 21-én igazolta.

Nagybátyám segítségével itthon a Közellátási és a Földművelési Minisztériumban kapott állást, majd jelentkezése után az Igazságügyi Miniszter osztályfőnöke a budapesti központi járásbírószághoz osztotta be ideiglenes szolgálattételre (1946. január 23.) és állását február 4-én el is foglalta (Igazságügyi Közlönyben 1947-ben jelent meg). Itt előadó bíró hármas tanácsban, sőt – úgy tudom – tanácsvezető is lett ismét családjogi ügyekben. Közben folytatta a minisztériumi munkát is minimális díjazás mellett. 1951-ben – 63 éves és fiatalos, jó állapotú ember volt – felkérték, hogy – mint régi bíró – kérje nyugdíjazását. Más lehetőség nem lévén, kérte és dicsérettel nyugdíjazták. Rá egy évre teljesen megvonták a nyugdíját, egyik hónapról a másikra. Hipokrita módon egy Horthy-időből származó rendeletre hivatkoztak, az államháztartás állapotát említve. Pedig bizonyára az volt az ok, hogy horthysta (akkor élt és dolgozott), nyugatos (elmenekült a „felszabadítók” elől) és bíró (egy bíró elítélte Rákosit a 30-as években) volt. A kitelepítést viszont megúsztuk, bár féltünk tőle, úgy látszik, kis egyszobás lakásunkra senkinek nem fájt a foga. Összecsomagolva töltöttük ezeket a hónapokat, mert a kitelepítési értesítés mindig este érkezett és a következő hajnalig össze kellett szedelődzködni. Ezidőtájt tiltották meg – a munkásosztály hatalmát és az egyenlőséget hangsúlyozva – a doktori cím használatát. Szüleim az iskolai értesítőben dr. nélkül írták alá nevüket, apám egy alkalommal elvétette és dr.-rel írta alá. Addig nem dolgozó anyám (felújítva lánykori gyors- és gépírói tudását) munkát vállalt, és mivel Pesten nem sikerült, az akkor épülő Sztálinvárosba ment dolgozni. Apám is összeszedte magát és protekcióval (unokahúga, Boga Antónia segítette be ide) egy orvosi szakrendelőben (Trefort utca) liftes és ruhatáros munkakörben elhelyezkedett. A Rákosi-éra meggyalázta a tisztességben töltött és igazságot, jogot a társadalom felé közvetítő életet!

Apám, hogy fenntartsuk magunkat és hogy én tanulni tudjak (öcsém a háború után meghalt), háborgó, de végül megnyugodó lélekkel vállalta ezt a rá osztott sorsot. 1956 megrázta, de kezdetől tudta, hogy a Szovjetunió nem fogja engedni

hazánk kiszabadulását szorító béklyó-karjai közül. Még próbált a szakszervezet által nyújtott nyaralási lehetőségéből is kihasználni valamit (Balaton, Zebegény), pár év múlva nyugdíjából is visszakapott valamennyit. Anyám közben felkerült Budapestre, a Képzőművészeti Alapnál kapott titkárnői állást.

Apámat 1960 elején séta közben egy kisebb stroke érte, utána fokozatosan romlott állapota, ágynak esett, anyám egy ideig otthon maradt mellette, de a bedolgozói munkadíjából nem tudtunk megélni, így aztán – hogy anyám dolgozni tudjon – az egyetem idegklinikájára került, ahol 1960 karácsony harmadnapján elhunyt.

Életét a történelem megszabdalta, szakmai élete elején háborúban, fronton kellett töltenie éveket, utána elvették hazája földjét, azután egy 15-20 éves prosperitást követően menekülni kényszerült, majd elküldték még jó állapotban nyugdíjba, majd megfosztották a megérdemelt elismertségtől és megélhetési lehetőségtől. A 20. század rajta hagyta perzselő keze nyomát, csendben – sok kortársával együtt – megharcolt a túlélésért.

Mit élhetett meg a lelkében?! Igazán nem tudom, nem beszélt erről, bár tudható valamennyire, ha végig kísérvük gondolatban az ő sorsát. Anyám biztos tudta, ha szavakban nem is panaszkodott neki. Inkább hallgatott, csak az idő múlásával lett eleinte ingerültebb és később talán kikapcsolta magát a végiggondolás áramából, mert nyugodtabb lett az arca, bár az élet törmelékei ott maradtak rajta.